

HANSÁGI ÁGNES

Az immanencia illúziója

Jean Grondin *Bevezetés a filozófiai hermeneutikába* című könyve a hermeneutika előtörténetének szentelt fejezetében nagy hangsúlyt helyez arra a hatásra, amelyet Szent Ágoston a modern hermeneutika gondolkodásmódjára gyakorolt, és amelyre a szerző szerint mindeddig nem fordított kellő figyelmet sem a hermeneutikai, sem pedig általánosságban véve a teoretikus irodalom.¹ Grondin a Szent Ágostonról szóló fejezetet abból a visszaemlékezésből kiindulva építi fel, amelyben Gadamer felidézi a fiatal Heidegger Ágoston-előadásainak egykori hatását, valamint azokat a súlypontokat, amelyeket Heidegger jelölt ki Ágoston-értelmezésében hallgatósága számára.² Grondin a fejezet felütésében tehát, éppen a visszaemlékezés szövegbe iktatásával, egyidejűleg két, a modern hermeneutikai gondolkodást alapjaiban meghatározó, kulcsfontosságú szerző tanúságával igazolja Ágoston hatásának megkerülhetetlenségét. A visszaemlékezés ugyanis a „hatás” szubverzív jellegét, a szöveg kettős irányultságánál fogva, egyidejűleg mutatja ki mindkét oldalon. Egyfelől Heideggernél, akire az elbeszélés irányul, vagyis aki a visszaemlékezés tárgya, és Gadamernél, aki elbeszéli az egykori hatást, tehát aki visszaemlékezik. Grondin számára ez az előkészítés valójában annak a fordulatnak a bevezetését szolgálja, amelyet a hermeneutika történetének elbeszélésében Szent Ágoston személyéhez, az elemzésben pedig Ágoston írásainak bizonyos szöveghelyeihez köt, és amely a Szentírás olvasásának allegorikus hagyományával való szakítás-ként, vagyis az origenészi hagyománytól való elhatárolódásként volna megragadható.

„Ágoston szövegében – különösen témánk szempontjából – feltűnő továbbá, hogy hermeneutikai vizsgálódását az Írás »homályos szöveghelyeinek« (*ad ambigua Scripturarum*) problémájára korlátozza. Abból indul ki ugyanis, hogy a Szentírás – mely még a gyengékhez is alkalmazkodik – alapvetően világos.”³ Ágoston a homályos szöveghelyek értelmezésénél a *pars pro toto/totum pro parte* hermeneutikai maximája szerint jár el. Vagyis a homályos szöveghelyek esetében azt a máig alkalmazott elvet tartja irányadónak, amely ilyenkor a szövegben jól értelmezhető, párhuzamos szöveghelyeket hívja segítségül az interpretációban. Ágoston tehát, miközben abból indul ki, hogy a Szentírás szövege elvileg mindenki számára érthető, azokban az esetekben, ahol a szöveg megértése mégis ellehetetlenül, a párhuzamos szöveghelyek funkcionálisával olyan módszertant dolgoz ki, amely a szövegimmanencia elvét érvényesíti. A nehezen vagy egyáltalán nem érthető szöveghelyet ugyanis ugyanannak a

¹ Jean Grondin, *Bevezetés a filozófiai hermeneutikába*, ford. Nyíró Miklós, Osiris, 2002, 58–68.

² Grondin Gadamer következő írására hivatkozik: Hans-Georg Gadamer, *Erinnerungen an Heideggers Anfänge*, Dilthey-Jahrbuch, 4. 1986–87. A GW 10. kötetében az írás a következő címen szerepel: *Erinnerungen an Heideggers Anfänge* (1986) = Uő., *Hermeneutik im Rückblick, Gesammelte Werke* 10., J. C. B. Mohr, Tübingen, 1995, 3–13.

³ Grondin, 60. (Ágoston *De trinitate*, azaz *A szentháromságról* című művét elemzi (itt: az első fejezet második szakaszát), amely a *Confessiones* mellett Heideggert inspirálta.)

szövegegesznek egy másik, az olvasó számára egyértelműen konkretizálható részletének segítségével szólaltatja meg, és teszi az olvasási folyamatban értelmessé. Hiszen a Szentírás szövegének megértéséhez a Szentírás szövege maga elégséges információt szolgáltat olvasójának, vagyis a szöveg olyan nyelvi alakulatként tűnik fel, amely *önmaga* értelmezéséhez az értelmező számára *önmagát* alkalmasabb és adekvátabb apparátusként kínálja fel, mint bármely más, a szöveg és értelmezője közé beékelte közvetítőt. Grondin elemzése ebből a tételből kiindulva jut el tehát a fejezet végére az *Igazság és módszer* Ágoston-interpretációjáig, amely a gondolkodás nyelviségének, és a nyelv határainak végiggondolásáig vezet el Gadamert.⁴

A Grondin által megalkotott hermeneutika-történeti narratívában azonban az ágostoni fordulat, amely azért szakítás a korábbi hagyománnyal, mert annak tételezéséből indul ki, hogy az Írás még a nem képzetek számára is, eredendően világos, vagyis olvasásához és megértéséhez elvileg elegendő maga a Szentírás szövege, az *írás* mint *szöveg*, valójában csak jóval később válik transzparenssé. Az ágostoni fordulat ebben a történeti narratívában annak a lutheri hermeneutikának az előkészítőjeként vagy megelőlegezéseként olvasható, amely a *sola scriptura* reformatori alapelvében (nyilván történelmi szerepének köszönhetően is) a Szentírás önmagában való értelmezhetőségének tanával a modern hermeneutika minimális feltételét, egyáltalán a lehetőségét megteremti. Az a hagyomány tehát, amelyben Dilthey, Ebeling és maga Gadamer is osztozik, vagyis amely Luthernek tulajdonítja a hermeneutika felfedezésének, vagy legalábbis újjálesztésének érdemét,⁵ éppen a szövegimmanencia elvének következetes érvényesítését helyezi a hermeneutikai hagyomány tengelyébe.

Mindez azért is lehet különösen figyelemre méltó, mert az irodalomelméleti gondolkodásban a szövegimmanens interpretáció elvét mindenekelőtt a strukturalista értelmezői tradícióhoz szokás kötni. Történetileg pedig ahhoz a formalista iskolához, amely az irodalmiság vizsgálatát helyezve a középpontba, a szövegek poétikai strukturáltságát elsődlegesen a nyelvi megalkotottság különféle rétegeinek leírásán keresztül igyekezett megragadni. Borisz Eichenbaum *A »formális módszer« elmélete* címmel közreadott, 1925-ös tanulmányában, amely a formalizmus korai történetét valójában egyfajta apologetikus elbeszélésként építi fel, nemcsak azokat az okokat világítja meg, amelyek a formalizmus képviselőit a szövegimmanens értelmezői elvhez elvezették, de egyúttal válaszol is azokra a vádakra és kritikákra, amelyek az immanencia elvének alkalmazása miatt érték a formalista értelmezéseket.⁶ A tanulmány második részében Eichenbaum abból a tételmondatból indul ki, mely szerint a formális módszer megteremtését mindenekelőtt az irodalomtudomány „specifikálásának” és „konkretizálásának” célja motiválta. Kiindulásuk, hogy az irodalomtudomány tárgya az irodalmi anyag, vagyis a nyelvi konstrukció, szükségszerűvé tette a pozitivizmus módszertani eklektikájával való szakítást, amelyet Eichenbaum Jakobson *A legújabb orosz költészet* című, 1921-es tanulmányának egy azóta is számtalanszor citált szövegrészletén keresztül világít meg: „Az irodalomtudomány tárgya nem az irodalom, hanem az irodalmiasság, vagyis az, ami az adott műalkotást irodalmivá teszi. Az irodalomtörténészek eddig leginkább a rendőrségre

⁴ Vö. Uo., 66 skk.

⁵ Vö. Uo., 22.

⁶ Borisz Eichenbaum, *A »formális módszer« elmélete*, ford. Follinus Gábor = Uő., *Az irodalmi elemzés*, Budapest, Gondolat, 1974, 5–41.

hasonlítottak, amelynek az a célja, hogy egy bizonyos személyt letartóztasson s ezért mindenestre elfog mindenkit és lefoglal mindent, aki és ami csak a lakásban volt, sőt, az utcán véletlenül arra járókat is. Így az irodalomtörténészeknek is minden kapóra jött; a lét, a pszichológia, a politika és a filozófia. Irodalomtudomány helyett maguk gyártotta diszciplínák konglomerátuma jött létre. Mintha elfelejtették volna, hogy ezek mindegyike a megfelelő tudományokhoz – a filozófiatörténethez, a pszichológiához stb. tartozik, ezek pedig – mint hiányos másodrendű dokumentumokat – természetesen az irodalmi emlékeket is felhasználják.”⁷

Az irodalmiság kérdése, amely kezdetben a költői nyelv, mint a gyakorlati nyelvhasználattól eltérő, hangoztatott vagy hangzó nyelv kérdése artikulálódott, és módszertanában a nyelvészethez közelítette az irodalmi szövegek vizsgálatát, a „forma” fogalmának az újraértelmezéséhez vezette el a formalizmust. A „forma” fogalma, amely végső soron az irodalom, pontosabban az „irodalmi tény” fogalmával válik azonossá,⁸ az irodalmi szöveg nyelvi megalkotottságát helyezi kitüntetett pozícióba, és a szövegimmanencia elvét olyan kizárólagos interpretációs lehetőségként jelöli ki, amely egyértelmű szakítást jelent az irodalomtörténet pozitívista örökségével. Eichenbaum tanulmánya azonban éppen ezen a ponton teszi láthatóvá azt az apologetikus szándékot, amely az összegzés megírásának a mai olvasó szemszögéből nézve mindenképpen egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb vezérelveként tűnik fel. Eichenbaum ugyanis, Sklovszkij kapcsán kitér a „forma” fogalmának kiterjesztésére és átalakulására, és ez a változás éppenséggel a szövegimmanencia elvének részleges felszámolása felé mutat. Az elméleti poétika kérdéseinek történeti dimenzióba helyezése Eichenbaum értelmezése szerint a formafogalom fejlődésének az eredménye, amelynek hátterében az a belátás fedezhető fel, mely szerint „az irodalmi alkotás befogadása nem izoláltan, önmagában véve történik, (...) formájának érzékelése más műalkotások közegében valósul meg.”⁹ Eichenbaum tehát a „forma” fogalmának ekként értett fejlődésében olyan fejleményt lát, amely adekvát válasz lehet azokra a (jogos) kritikákra, amelyek a korai formalizmus immanenciaelvű szövegvizsgálati módszereit érték.

Eichenbaum argumentációjában a „forma” fogalmának a fejlődése és átalakulása azért válik kulcsfontosságúvá, mert éppen ezen keresztül kívánja bizonyítani, hogy a szövegimmanencia elvével szemben a formalista értelmezés nyitottá válik az irodalmi szövegek történeti dimenziójára, és az irodalmi szövegeket nem izolált nyelvi jelenségekként, hanem más szövegek történeti kontextusában képes olvasni és értelmezni. Miközben tehát a szövegimmanencia elve alkalmasnak bizonyult arra, hogy a pozitívizmus módszertani és tárgyi eklekticizmusával szemben a szöveget, az irodalmi szöveg nyelvi megalkotottságát jelölje ki az irodalomtudomány kellően konkrét és megragadható tárgyaként, aközben már a formalista irodalomtudomány kezdeményezőit is szembesítette azzal a problémával, hogy az irodalmi szöveg egy olyan történetileg is preformált szöveghagyományba lép be, amelytől befogadásakor és értelmezésekor az olvasó aligha tud eltekinteni. Ez a belátás azonban nem a szövegimmanencia elvének elvetését vagy felszámolását, hanem inkább korlátozását, vagy (más nézőpontból tekintve) éppen kiterjesztését eredményezte, amennyiben a szövegek nyelvi meg-

---

⁷ Idézi Eichenbaum, Uo., 11.

⁸ Uo., 19.

⁹ Uo., 21.

alkotottságának értelmezéséhez az irodalmi szövegáló más elemeit, de mindenképpen irodalmi szövegeket tekintett legitim módon igénybe vehetőnek. Mindebből joggal következtethetünk arra, hogy a szövegimmanencia elvének megjelenése az irodalomtudományban hasonló sémák és struktúrák mentén írható le, mint ahogyan azt a hermeneutika, nevezetesen a teológiai hermeneutika esetében megfigyelhettük.

Az irodalmi szöveg megértése azonban két szinten modellálható a *pars pro toto/totum pro parte* elvével, amennyiben egyfelől magára a konkrét szövegre, másfelől viszont az irodalmi szövegre mint részre, és az irodalmi szövegálóra, mint egészre vonatkoztatjuk, amely a szöveget a maga szingularitásában az irodalmi hagyományban (fátumszerűen) körülveszi. A szingularitásként értett irodalmi szövegnek, illetve az egyes szöveghelyeknek az értelmezését a szöveg mint szövegáló párhuzamos szöveghelyeinek aktiválásával végezzük el, ennyiben tehát mindenképpen fenntartható a szövegimmanencia elve. Az irodalmi szöveg azonban mégsem esik az izoláció, és a történeti dimenzióból való kiiktatás áldozatául. Ezzel a módszerrel egyébiránt már az a formalisták által „ekletikus” módszertaniséga okán kritizált pozitivistá irodalomkritika is élt, amely az irodalomtudomány intézményesülésében kulcszerepet játszott. Elegendő itt csupán arra a Tolnai Vilmos által „hatásvizsgálatként” megjelölt módszertani eljárásra emlékeznünk, amely az irodalmi szöveg bizonyos szöveghelyeit a lehetséges források, tehát a pretextusként elgondolt szövegelőzmények segítségével hívásával igyekezett értelmezni. Az irodalmi szöveg fátumszerű környezetét alkotó szövegáló Tolnai számára annak a lineárisként elgondolt történeti leszármazási vonalnak a formájában válik a szövegek megértésének lehetséges, de ugyanakkor minimális feltételévé, amely a szinguláris szöveg keletkezését (lehetőleg jól dokumentálható módon) befolyásolta. Az immanencia eme kétszintű modelljének az értelmében tehát maga a pozitivistá szövegértelmezői hagyomány is támaszkodik a szövegimmanencia elvére, amennyiben a szinguláris szöveg értelmezésénél a homályos vagy bizonytalan szöveghelyek „feloldását” az irodalmi háló más szöveghelyeinek a segítségével kísérelte meg végrehajtani. A pozitivistá hagyomány azonban, amint az Tolnainál jól látható, ezt a szövegálót rendre egy-egy konkrét leszármazási hagyományvonalra korlátozva vette igénybe. Ráadásul ez a módszer a pozitivistá irodalomtudomány (amint Tolnai könyvéből látható) egyik legerősebben kanonizált értelmező eljárásaként épült be a hagyományba, Tolnai az öt legfontosabb tudományos munkamódszer egyikeként nevezi meg. A szövegimmanencia elvének az alkalmazása azonban a filológiai vizsgálat esetében is kulcsfontosságú (ez Tolnainál szintén az öt terület egyike, ha nem a legfontosabb). A modern filológiák ugyanis köztudomásúlag nem hogy nem mondtak le a klasszika-filológia bizonyos módszereinek alkalmazásáról, sőt, annak módszertanát a modern filológiák sokáig példának is tekintették. Bár Tolnainál a filológiai vizsgálat számos olyan elemet is tartalmaz, amelyre joggal vonatkoztatható az Eichenbaum által is kifogásolt „eklektikusság”, a szöveg homályos helyeinek értelmezésénél a klasszika-filológiából áthagyományozott *pars pro toto/totum pro parte* filológiai alapelve nem tűnik el.

Már a formalistáknál is felmerült azonban az irodalmi szövegálózatok¹⁰ dinamikájának a kérdése. Jurij Tinyanov, amikor kidolgozza az irodalmi tény fogalmát, éppen azoknak a cse-

¹⁰ Az irodalmi szövegálózatokról, illetve a hálózat értelmezhetőségéről az irodalom kapcsán bővebben vö. Mészáros Márton, *Hálózat és irodalom*, Szépirodalmi Figyelő, 2008/3., 47–55., ill. Mészáros Márton, *Hálózat és kánon*, www.napkut.hu/naput_2010/2010_05/053.htm

réknek a szerepét emeli ki, amelyek a mindenkor „irodalminak” tekintett, vagy olvasott szövegkorpusz és más szövegkorpuszok között időről időre végbemennek, és amelyek biztosítják az irodalmi szövegkörnyék dinamikusan és folyamatosan átrendeződését. A könyvtár és különösen az elektronikus vagy hálózati könyvtár metaforája mindazonáltal ezzel együtt is, tehát az egyes szövegeket érintő cserefolyamatokat is beleértve, fenntarthatónak mutatja a szövegimmanencia elvének kétszintű modellként való alkalmazását. Az irodalmi szövegeknek léteznek olyan hálózataik, amelyek más, nem irodalmi szövegkörnyékekkel kerülnek (vagy kerültek) rész-egész viszonyba, és éppen ez a szerveződés hozza létre sajátos esztétikai hatáspotenciáljukat. A 19. század harmincas éveiben a szeriális regényközlés megindulása mind a kontinentális Európában, a tárcaregény megjelenésével, mind pedig a szigetországban, először a havi folytatásokban való regényközlés etablirozódásával, majd pedig a hetilapok és hétfői mellékletek szeriális közléseivel az irodalom korábban elképzelhetetlen demokratizálódásához vezetett, amely mindenekelőtt, vagy inkább a leglátványosabban az olvasóközönség (számszerűségében vett) robbanását hozta el.¹¹ A tömeges olvasóközönség megjelenése tehát nem csupán azért teremt új helyzetet, mert a kevésbé képzett olvasó számára az irodalmi szövegkörnyék jóval kisebb része aktiválható az olvasás során, mint az irodalmilag is jól képzettek, a magasan kvalifikált korábbi könyvolvasók esetében. (Az általános alfabetizáció, amely a fenti demokratizálódási folyamatnak mégiscsak a legfontosabb előfeltétele volt, egyben az elemi iskolában átadott műveltségkincs jelentőségét is roppantul megnöveli, hiszen a kialakuló új olvasóközönség számára, amely először tekinthető a történelemben tömegesnek, ez lesz az értelmezéshez rendelkezésre álló elsődleges apparátus!) A regény szövege a tömegolvasó számára már nem a könyv anyagosságában is zárt egészében (amely az angolszász tradícióra emlékeztetve, legfeljebb is a három kötetre terjed ki) válik kézzelfoghatóvá vagy kézbe vehetővé. Ez a „hálózatváltás” azonban nem annyira a Dickens által divatosá tett havi füzetes közlés esetében válik látványossá. A hetilapokba, hétfői mellékletekbe, de leginkább a napilapok tárcarovataiba „betolakodó”¹² tárcaregény-epizódok esetében viszont ez a közeg- vagy szövegkörnyék-váltás már nagyon is szembeötlő. A tárcaregény olyan paradigmát teremt, amely az irodalmi szövegeket egyszerre két szövegkörnyék részévé teszi, egy irodalmi és egy jellemzően nem irodalmi szövegkörnyék részévé teszi jelentésessé. Magyarországon 1851-től az *Erdély aranykorának* Pesti Naplóban való közlésével Jókai honosítja meg, és teszi bevetté azt az ekkor még nagyon modernnek számító, de a kontinentális Európában hamarosan

¹¹ A tárcaregény kapcsán vö. pl. Hauser Arnold, *A művészet és az irodalom társadalomtörténete II.*, ford. Nyilas Vera, Széll Jenő, Gondolat, Budapest, 1969, 188–201, ill. 270–283.; Hans-Jörg Neuschäfer, *Populärromane im 19. Jahrhundert von Dumas bis Zola*, Wilhelm Fink, München, 1976, 20 skk. Peter Bürger, *Literarischer Markt und autonomer Kunstbegriff. Zur Dichotomisierung der Literatur im 19. Jahrhundert = Zur Dichotomisierung von hoher und niederer Literatur*, (hg.) Christa Bürger, Peter Bürger, Jochen Schulte-Sasse, Suhrkamp, Frankfurt a. M., 1982, 246 skk. Az angolszász szeriális közlési gyakorlattal összefüggésben vö. Peter McDonald, *British Literary Culture and Publishing Practice 1880–1914*, Cambridge University Press, 1997, 13 skk.; illetve a téma klasszikusát: Richard D. Altick, *The English Common Reader. A Social History of the Mass Reading Public 1800–1900*, Phoenix Books, Chicago UP, Chicago, London, 1967, 81 skk, 346 skk.

¹² Norbert Bachleitner nevezi igazán találóan „Eindringling”-nek, vagyis betolakodónak a tárcaregény-epizódot, amely a hírek világába tolakszik be. Vö. Norbert Bachleitner, *Littérature industrielle. Bericht über Untersuchungen zum deutschen und französischen Feuilletonroman im 19. Jahrhundert*, Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur 6. Sonderheft, 1994, 159.

elterjedő és általánossá váló publikációs gyakorlatot, hogy a regény először tárcaregényként napilapban jelenik meg, majd csak ezt követően válik hozzáférhetővé könyvként. A Pesti Napló, az első világháború után már az Est-konzern részeként változó intenzitással ugyan, de megszűnéséig ebben a szisztémában közli a regényeket. A tárcaregények befogadását jellemző speciális hatáseffektusok pedig nem választhatóak el attól a ténytől, hogy a vonal, amely a tárcarovatban szereplő regényt a politikai napilap híryanagától és hirdetéseitől elválasztja, mindkét irányba „áteresztő”,¹³ vagyis az irodalmi szövegegységek itt egy jellegzetesen *nem irodalmi* szöveg-hálózattal kerülnek folyamatos kommunikációba, sőt, rész/egész viszonyba. A politikai napilap olvasóközönsége ugyanis a tárcaregény megjelenésétől kezdve *összetett* tartalmat, egyszerre politikai és irodalmi tartalmat, *információt* és *szórakozást* is vásárol. A tárcaregény forradalmisága abban rejlik, hogy miközben vizuálisan, (láthatólag és látszólag is) elválasztja egymástól a politikai és gazdasági manipulációra valamint az önértékű és magáért való szórakozásra és művelődésre szolgáló szövegrészeket, azonközben *fact* és *fiction*, a gazdasági és politikai hírek tényvonatkozásai és az irodalmi szövegek fikciója átjárhatóvá és egymásra utalttá válnak, különösen, mert a lapok „önreklámjában” az irodalmi szöveg mindvégig kulcsszerepet játszik. (Mégpedig egy többé már nem exkluzív közönség, hanem a be nem avatottak egyre növekvő tömege számára.)

A tárcaregénnyel foglalkozó írások egyik állandóan ismételt, már-már elmaradhatatlan közhelye, hogy a 'littérature industrielle', vagyis a tömeges, ipari vagy gyárszerű előállítás bélyege, amelyet Sainte-Beuve 1839 szeptemberében, vagyis szinte már a tárcaregény születésének a pillanatában rásüt az új, de feltartóztathatatlanul terjedő és mind népszerűbbé váló új irodalmi fenoménre,¹⁴ tehető felelőssé azért, hogy a tárcaregény a huszadik században egyértelműen és visszavonhatatlanul kikerült az irodalomtörténeti kánonokból.¹⁵ Annak okát azonban, hogy az irodalomkritika és az irodalomtörténet-írás miért nem vett sokáig tudomást a tárcaregényről, sokkal inkább azoknak az érveknek a közelében kell keresnünk, amelyek a tárcaregény politikai napilapban, vagyis az újság kontextusában való megjelenésével hozhatóak összefüggésbe. A napilap, mint az irodalmi szöveg megjelenési helye egyrészt az eredményezi, hogy az egyidejű és rövid impulzusokban történő befogadás révén a tárcaregény képessé válik a társadalmi kommunikáció *témájának* szabályozására, vagyis a társadalmi nyilvánosságban egyfajta regulatív erővel ruházódik fel, hiszen a nyilvánosság terében magát a kommunikációt hozza létre, vagy provokálja ki.

Másfelől azonban, ettől nem függetlenül, olyan irodalmi korpuszt teremt meg, amelynek olvasói az irodalmi szöveg megértéséhez egy, az irodalmi szöveg-hálón kívüli szöveggkonglomerátumot használnak fel az értelmezési folyamatban. Ez a (kon)texális hálózat viszont magával a napilappal, az újságpapírral együtt elenyészik. A tárcaregények elsődleges kanonizációja számos példáját kínálja annak, hogy azok a regények, amelyek később a könyv médiu-

¹³ Vö. *Uo.*, 159–218.

¹⁴ A vita magyar recepciójával kapcsolatban vö. Keresztúrszki Ida, „...de azért nem írok gyárilag...” (*A folytatásos regényközlés megjelenése a kultúrtermékek 19. századi magyar piacán*) = *Klasszikus – magyar – irodalom – történet – Tanulmányok*, szerk. Dajkó Pál, Labádi Gergely, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2003, 171–195.

¹⁵ Vö. pl. Walburga Hülk, *Als die Helden Opfer wurden. Grundlagen und Funktion gesellschaftlicher Ordnungsmodelle in der Feuilletonroman „Les Mystères de Paris” und „Le Juif errant” von Eugène Sue*, Winter, Heidelberg, 1985.

mában sikeres irodalmi szövegekként az irodalmi szövegháló részévé tudtak válni, tárcaregényként, mintegy a nem irodalmi szövegháló részeként, képtelenek voltak irodalmi szövegeként kanonizálódni. A tárcaregény, amelyet befogadója rövid impulzusként, epizódról epizódra fogad be, gyakorlatilag teljesen ellehetetleníti a szövegimmanencia elvének alkalmazását, mind a regényepizód/teljes regényszöveg, mind pedig a regényszöveg mint epizód/irodalmi szövegháló vonatkozásában. Az epizódok értelmezésénél az olvasó két rendelkezésre álló szövegegészre támaszkodik egyszerre. Az egyik, amely a korábbi epizódok szövegtapasztalatából épül, mindazonáltal inkább csak virtuálisnak tekinthető, valamifajta szövegemlékezet, amely tehát a szöveganyagában és a szöveghelyekhez való visszatérés lehetőségének a korlátlanságában egyszerűen nem áll rendelkezésre. A másik szövegegész, amely azonban a maga materialitásában is adott, a politikai napilap hír és reklámanyaga. Ez alkotja tehát azt a szöveget, amely vizuálisan jelenvalóként, az irodalmi szöveg értelmezésének rész/egész, oda-vissza mozgásaiban sokrétű és heterogén, elsődlegesen a cselekmény és a jelenetek szintjén alkalmazható párhuzamos szöveghelyeket kínál fel az olvasó számára. A tárcaregények következetes nem-kanonizálódása, legalábbis tárcaregényként, illetve az a tény, hogy a könyv médiumában való kanonizálódás késleltetettsége szinte szabályszerűen fordítottan arányos a tárcaközlés sikerességével, nem csak arra mutat rá, hogy a politikai napilap által felkínált, az elsődleges befogadásnál rendelkezésre álló szövegháló késlelteti vagy egyenesen hátráltatja az irodalmi kanonizációt. Arra is rámutat egyúttal, hogy az irodalmi kanonizációnak *feltétele* az irodalmi szövegháló, mint az értelmezési folyamatban használatba vett szövegegész. Vagyis az izolált, szinguláris szöveg a maga szingularitásában nem engedi meg az irodalmi szöveg irodalmiként való értelmezését, ahhoz kéznél levőként szüksége van az irodalmi szöveghálóra. Ebben az értelemben viszont a szövegimmanencia elve, a szinguláris szöveg és a maga dinamikusságában elgondolt mindenkori irodalmi szövegháló kétszintű modellje értelmében, a szövegértelmezés és kanonizáció alapmódusaként képzelhető el.